

حاشیه و متن حائر حسینی

محمد باقر پور امینی

مقدمه

غروب پنج‌شنبه، فرصتی مناسب برای سفر به کربلای معلی و زیارت سید الشهداء علیه السلام در شب جمعه بود تا بهره‌ای از ثواب و صفای این شب برده شود.

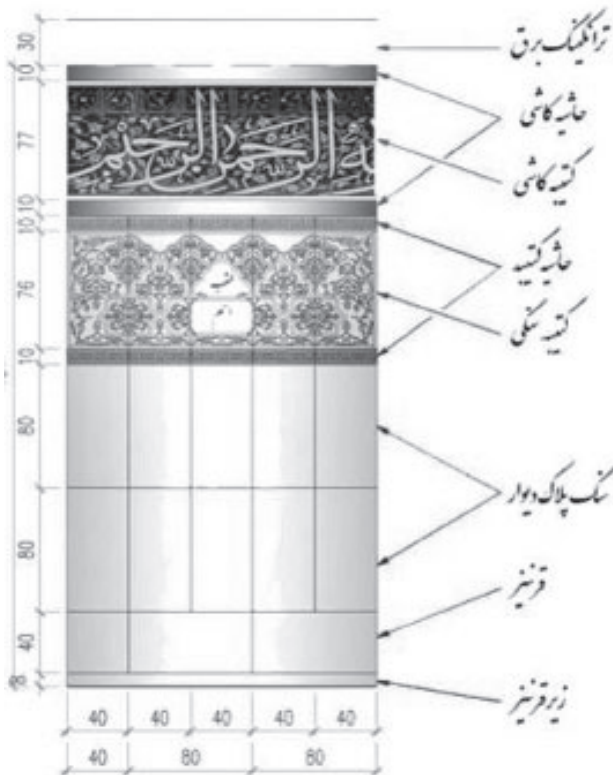
سمت راست جاده نجف به کربلا پر بود از ساختمان‌های کوچک و بزرگ آجری و سنگی، با علم‌های رنگارنگ و تابلوهایی که با جملاتی صمیمی، زائران حسینی را دعوت به پذیرایی می‌کرد. این مهمانخانه‌ها و استراحتگاه‌ها با نام «موکب» و «مضیف»، به نوعی احیای «خوان»‌های پیشین است که به ندرت آثاری از آن برجای مانده است. البته برخلاف خوان، اینها موسمی‌اند و بیشتر در ایام زیارتی چون اربعین، نیمه شعبان، ۲۸ صفر و... دایرند تا پذیرای زائران و میهمانان پیاده و سوار باشند.

در حد فاصل این موکب‌ها و جاده اصلی، به تازگی مسیری ایجاد شده است که گویا همان «طریق المشاة» یا جاده پیاده‌روهاست که زائران پیاده بسیاری، به مناسبت ایام زیارتی امیرمؤمنان علیه السلام در این جاده به سمت نجف اشرف در حرکت بودند.

پس از غروب آفتاب وارد شهر کربلا شدم. آن شب به زیارت و استراحت گذشت. چند دیدار و بازدید برای مدت اقامت در کربلا پیش‌بینی شده بود. سفری کاری برای شناخت بیشتر حائر حسینی و کندوکاو در ناگفته‌ها و نادیده‌های آن، که برخی متن بود و بسیاری حاشیه. دوره کوتاه اقامت، با بازدیدهای متعدد از مکان‌های حرم، صحن و محله‌های دور و نزدیک کربلا گذشت. ملاقات‌های مکرری نیز با چهره‌های کربلایی همچون تولیت محترم حرم حسینی، آقای سید سلمان آل طعمه، نماینده بعثه مقام معظم رهبری و برخی دیگر از شخصیت‌های مقیم کربلا داشتم. در این میان، بیشترین بهره را از آقای آل طعمه بردم که توضیحات حضوری او در حرم، صحن و محله‌های اطراف حرم، اصلی‌ترین منبع شناخت کربلاست.

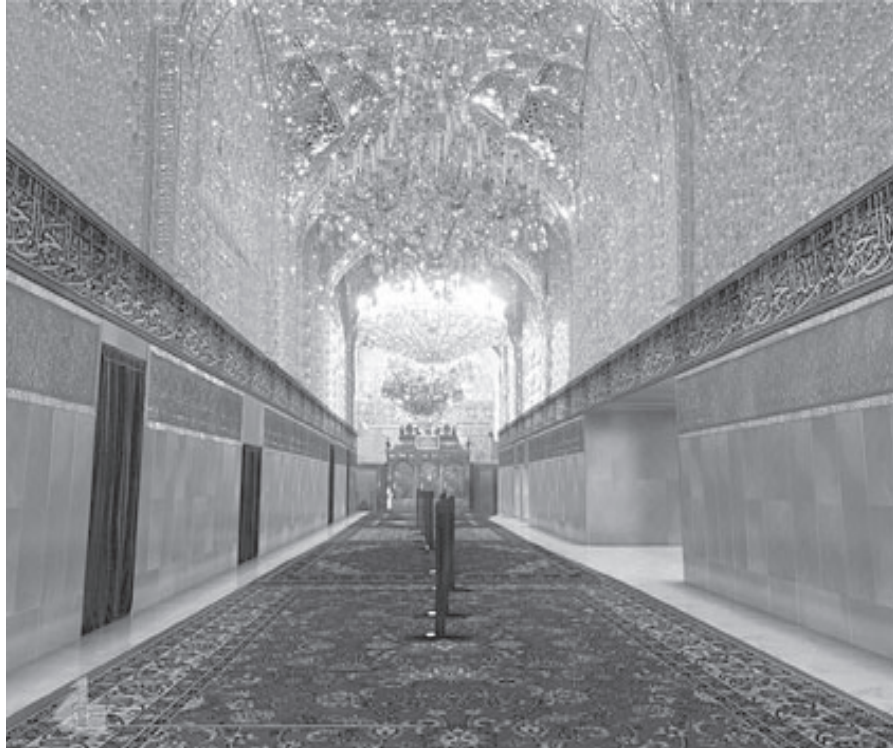
این نوشتار، گزارشی از مهم‌ترین نتایج سفر صفر ۱۴۳۱ است که با بهره‌گیری از مطالعات تکمیلی، با شناخت متن حائر حسینی آغاز می‌شود و سپس حاشیه‌های مهم آن ترسیم می‌گردد.

رواق‌های حرم

۱. رواق ابراهیم مجاب

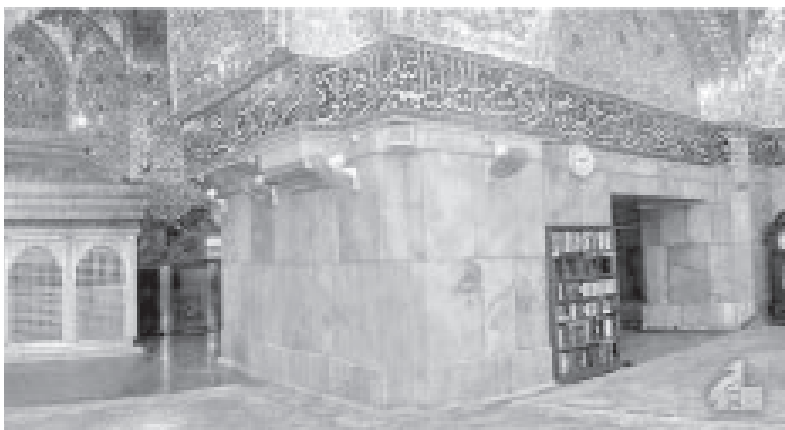
در رواق غربی حرم که در بخش بالاسر حضرت قرار دارد، سنگ مرمر دو سمت بازسازی شده و تغییر کرده است. این کار، آغاز پروژه تعویض سنگ و کتیبه‌های حرم مطهر است که به نام «پروژه یا حسین» توسط ستاد بازسازی عتبات در حال اجراست. پیشتر بر روی تمام سنگ‌ها آثار

گلوله‌های مأموران بعثی در ماجرای انتفاضه شعبان ۱۴۱۲ دیده می‌شد که تمامی تغییر کرده و فقط به فاصله هر ده متر، نمونه سنگ‌های سابق در اندازه‌های کوچک نصب شده تا خاطره آن جنایت در اذهان بماند. روی این سنگ‌ها نوشته‌اند: «آثار رصاص الاعتداء الصدامی المجرم علی جدران الحرم المقدس خلال الانتفاضه الشعبانیة ۱۴۱۲/۱۹۹۱».

در رواق غربی حرم
که در بخش بالاسر حضرت
قرار دارد، سنگ مرمر دو سمت
بازسازی شده و تغییر کرده است. این
کار، آغاز پروژه تعویض سنگ و کتیبه‌های
حرم مطهر است که به نام «پروژه یا
حسین» توسط ستاد بازسازی
عتبات در حال اجراست.

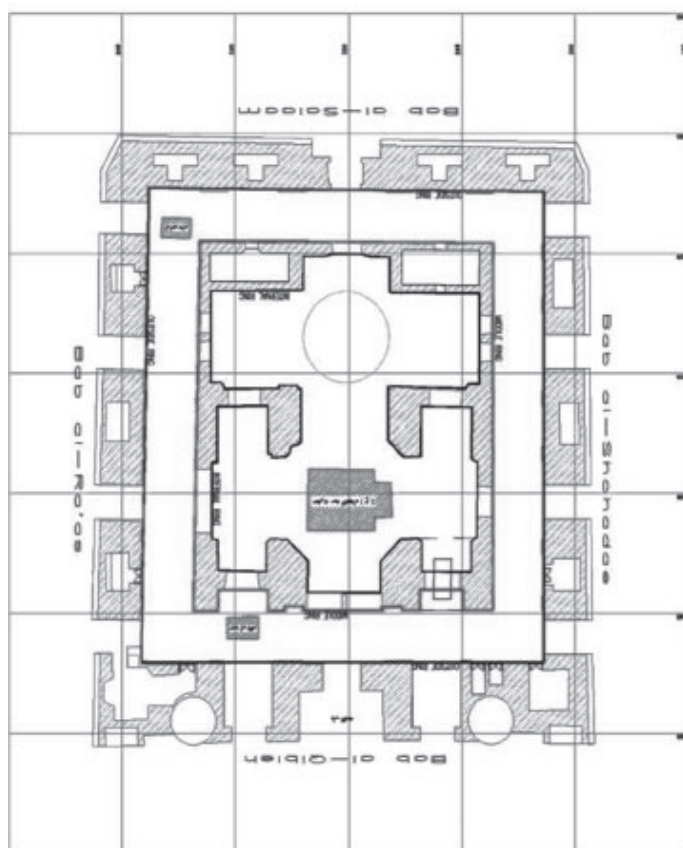
پیش از طرح تعویض سنگ‌های رواق، نام چند تن از شهدای کربلا به صورت کتیبه‌ها و سنگ‌نشته‌های زیبا قرار داشت که گویا در طرح جدید توسعه یافته و نام تمامی شهدا درج خواهد شد. البته تنها مکانی که نام شهدا در آن قرار داشت، رواق پایین پا و بالای ضریح شهدا بود. تغییر دیگری که قابل توجه و تقدیر است، عریض شدن ورودی این رواق به رواق

بالا سراسر است.

۲. قتلگاه

به دلیل تعمیرات، درب قتلگاه چند روزی بسته بود. قتلگاه قبلا فقط یک درب ورود و خروج داشت که در سال‌های اخیر ضریح و دربی نیز در بخش غربی صحن برای آن ایجاد شد. تعمیرات اخیر نیز به دلیل نصب ضریح دیگری در سمت غربی ایوان اصلی است که توسط علاقه‌مندان ایرانی ساخته شده و در حال نصب بود. این ضریح به زیبایی تمام ساخته شده و افزوده شدن آن به حرم، سبب ارتباط و توسل جمع بیشتری از ارادتمندان حسینی خواهد بود.

۳. مسجد شاهین

سالن و رواق بزرگ بخش شمالی حرم، به

«مسجد شاهین» معروف است. این مکان قبلا با یک دیوار بلند از حرم و اطراف ضریح جدا بود. مسجد به دستور عمران بن شاهین (متوفی ۳۶۹ هـ) که از امرای جنوب عراق بود ساخته شد. در دوره عثمانی‌ها نخستین مفتی و قاضی سنی حنفی مذهب در آن نماز می‌خواند. گویا شیخ عبدالله سُویدی نخستین کسی است که به سال ۱۱۴۵ ق در آن نماز برپا کرده است. در سال ۱۲۱۳ ق به دلیل فضای کوچک اطراف ضریح و سختی زیارت برای زائران، طرح الحاق مسجد به حرم امام از سوی سید مهدی شهرستانی (۱۱۳۰ - ۱۲۱۶ ق) مطرح شد، اما با مخالفت ملا عثمان، مفتی عثمانی کربلا که در آن مسجد اقامه نماز می‌کرد مواجه شد. آقای شهرستانی با مشورت و موافقت عالم بزرگ کربلا سید مهدی طباطبایی و همکاری کلیددار حرم، مخفیانه و شبانه دستور تخریب دیوار حائل میان مسجد و حرم را داد که با برداشته شدن این دیوار، فضای مسجد به رواق شمالی حرم ملحق گردید. مفتی شهر به مراد بیگ، حاکم کربلا شکایت برد و سلطان عثمانی نیز هیئتی را برای رسیدگی اعزام کرد. سرانجام این ماجرا به مصالحه انجامید و سید مهدی شهرستانی، مسجدی را در بخش شرقی صحن به مفتی کربلا سپرد.^۴

۴. مقبره شهدا

دایره تعمیرات حرم شامل مقبره شهدا نیز شده است و ضریح جنوبی و اطراف آن مسدود بود.

۵. نخل مریم

در دیوار جنوبی بالاسر و به فاصله تقریبی دو متر تا ضریح مطهر، محرابی به نام «نخله مریم» قرار داشت. این محراب نشانی از محل نخل خرمایی بود که حضرت مریم در حین ولادت حضرت عیسی علیه السلام در آن جا مستقر شد؛ همان مکان دورافتاده‌ای که قرآن بدان اشاره کرده است:

{ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا * فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا * فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا * وَهَزِيءَ إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَنِيئًا }^۲؛ پس (مریم) به او (عیسی) آبستن شد و با او به مکان دورافتاده‌ای پناه جست. تا درد زایمان او را به سوی تنه درخت خرمایی کشانید. گفت: ای کاش پیش از این مرده بودم و یکسر فراموش شده بودم. پس از زیر (پای) او (فرشته) وی را ندا داد که غم مدار؛ پروردگارت زیر (پای) تو چشمه آبی پدید آورده است. و تنه درخت خرما را به طرف خود (بگیر) و بتکان تا بر تو خرمای تازه فرو ریزد.

در برخی از متون روایی ما به این نکته اشاره شده است که مریم از دمشق خارج شد و به کربلا آمد و در مکان شهادت حسین علیه السلام، عیسی را به دنیا آورد.^۳ محراب نخله مریم به دستور سلطان اویس جلایری ساخته شد و به سال ۱۳۶۶ ق (۱۹۴۶ م) به دست طاهر قیسی از میان رفت. آقای آل طعمه که خود آن سنگ محراب را دیده است، مکانش را در محل بالاسر

نشان داد. به گفته او بر روی این سنگ نخلی ترسیم شده بود و بالای آن به صورت هلالی، این آیه مرقوم شده بود: {وَهَزَىٰ إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِيًّا} ^۴

۶. مدفونین داخل حرم

«سید مرتضی» و برادرش «سید رضی» از عالمان والامرتبه شیعه در قرن چهارمند که در بغداد از دنیا رفتند و گویا در کنار قبر پدر که در جوار مزار «ابراهیم مجاب» است، دفن شدند. البته امروزه در جوار حرم کاظمین (علیهم السلام) در مزار باشکوهی به نام این دو برادر والامقام نیز وجود دارد.

در سمت راست رواقی که به سمت مزار شهدا منتهی می‌شود «سید علی طباطبایی»، «وحید بهبهانی» و «شیخ یوسف بحرانی» مدفونند. در سمت چپ رواق و در جوار مزار شهدا نیز «سید مهدی مرعشی» و خاندان او به خاک سپرده شده‌اند.

بخش شرقی صحن

صحن امام مثل ضریح، شش ضلعی بود که این مهندسی، زیبایی خاصی به صحن بخشیده است. در ضلع شمالی آن، مدرسه و مسجد «حسن خان» و در ضلع جنوبی نیز بنایی بود که بعدها در آن میرزا محمدتقی شیرازی دفن گردید که به بهانه همسان‌سازی بخش شرقی صحن با بخش غربی، بناهای دو ضلع شمالی و جنوبی بخش شرقی تخریب شد. این تخریب از ویرانی مناره عبد در سال ۱۳۵۴ آغاز شد و در سال ۱۳۶۵ به تخریب مدارس و مساجد داخل و خارج صحن انجامید.

هم‌چنین بین باب قاضی الحاجات و شهدا «مسجد سید کاظم رشتی» قرار داشت که مدتی در آن سنی‌های حنفی اقامه جماعت داشتند و امروزه این مکان به نام «مدرسه امام حسین علیه السلام» معروف است. اماکن مهمی که نیاز به توضیح و تفصیل دارند عبارتند:

سمت راست جاده

نجف به کربلا پر بود از ساختمان‌های کوچک و بزرگ آجری و سنگی، با علم‌های رنگارنگ و تابلوهایی که با جملاتی صمیمی، زائران حسینی را دعوت به پذیرایی می‌کرد. این مهمانخانه‌ها و استراحتگاه‌ها با نام «موکب» و «مضيف» به نوعی احیای «خوان»‌های پیشین است که به ندرت آثاری از آن برجای مانده است. البته برخلاف خوان، اینها موسمی‌اند و بیشتر در ایام زیارتی چون اربعین، نیمه شعبان، ۲۸ صفر و... دایرند تا پذیرای زائران و میهمانان پیاده و سوار باشند.

۱. مناره عبد

این گلدسته تاریخی به سال ۷۶۷ هـ توسط امین الدین بن عبدالله اولجیاتو، ملقب به «مرجان» ساخته شد و بیش از شش قرن پابرجا بود. این مناره تاریخی، در اواخر سال ۱۳۵۴ ق. به دستور یاسین هاشمی رئیس دولت عراق و توسط صالح جبر ویران شد. توجیه دولت برای تخریب این مناره، کج شدن و خطر ویرانی آن بود! که به اذعان همه بهانه‌ای بیش نبود. تخریب مناره قلب بسیاری از علاقه‌مندان آستان حسینی را جریحه‌دار کرد و شعرای بسیاری درباره آن شعر سرودند. میرزا هادی خراسانی (۱۲۹۷ - ۱۳۶۸ ق) درباره این فاجعه تاریخی این ابیات را سرود:

مزار ملا محمد

فضولی در سمت راست درب
بیرونی باب قبله و کنار خیابان است.
پیشتر اتاقی در محل کشتی کنونی،
روبه‌روی باب قبله قرار داشت که معروف به
«مزار فضولی» بود و اکنون نیز در سمت
راست ورودی کتابخانه، سنگ قبری از او
گذاشته‌اند که در مورد اخیر با حقایق
تاریخی ناسازگار است.

در برخی از متون روایی ما به این نکته اشاره شده است که مریم از دمشق خارج شد و به کربلا آمد و در مکان شهادت حسین علیه السلام عیسی را به دنیا آورد. محراب نخله مریم به دستور سلطان اویس جلائری ساخته شد و به سال ۱۳۶۶ ق (۱۹۴۶ م) به دست طاهر قیسی از میان رفت.

در صحن سیدالشهدا بود برقرار گلدسته‌ای چو شاخه طوبی بزرگوار عقل حکیم از پی تاریخ او بگفت «انگشت یار» سال بنایش به یادگار^۵ دست جفا ز پای فکندش بدون وجه جزای هدم و اوامر، عذاب و نار^۶

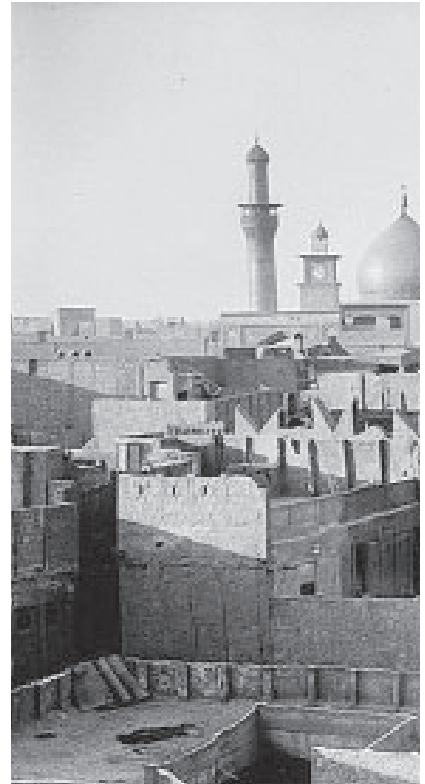
۲. صحن صغیر

این صحن در دوره آل بویه در سال ۳۷۱ هـ ساخته شده و از باب الشهدا به صحن صغیر راه داشت و درب دیگرش نیز از باب السوق بود. این صحن زیبایی خاصی از جهت معماری اسلامی داشت. می‌گویند پادشاهان آل بویه قدیمی‌ترین پادشاهان دفن شده در حائر حسینی هستند. بسیاری از این امیران شیعه در

توسعه، بازسازی و تزیین حرم امام حسین علیه السلام و دیگر امامان شیعه نقش محوری داشتند. چند تن از آنان در داخل بقعه‌ای در صحن صغیر دفن شده‌اند. در گذشته، بقعه‌ای بر فراز قبر آنان وجود داشت که در میان مردم به «بقعه آل بویه» شهرت داشت. در ۱۳۶۸ ق عبدالرسول خالصی به دستور رییس اوقاف وقت عراق، این بقعه و آثار تاریخی آن را تخریب کرد.

۳. مدرسه حسن خان

این مدرسه در ضلع شمال شرقی صحن و بین باب الشهدا و باب الکرامه قرار داشت. ورودی آن در مسجد و در راهرو باب‌الکرامه قرار گرفته بود. بخشی از مدرسه در صحن و بخشی نیز در بیرون صحن قرار داشت. گویند حاج آقا حسین قمی از مدرسه حسن خان وارد صحن می‌شد و در بخش شرقی صحن نماز جماعت را اقامه می‌کرد. باب الکرامه را «باب مدرسه حسن خان» نیز می‌گویند که در زاویه شمال شرقی صحن قرار دارد و که همراه با مجموعه

پیرامون آن، جزئی از مسجد مدرسه حسن خان بوده است. این مکان در سال ۱۳۶۵ تخریب شد؛ از این رو بخش بزرگی از مدرسه در خیابان اطراف صحن واقع است و بخش کوچکی از آن نیز در ضلع شمال شرق صحن قرار دارد.

۴. مقبره‌ها

در ضلع جنوب شرقی صحن، مزار «میرزا محمد تقی شیرازی» (۱۲۵۶ - ۱۳۳۸ ق) قرار دارد. او رهبر انقلاب سال ۱۹۲۰م عراق بر ضد استعمار انگلیس است که با مجاهدت‌های خود، به سلطه و نفوذ انگلیس در عراق پایان داد. او را در ضلع جنوب شرقی صحن در مقبره اختصاصی خود دفن کردند. در ۱۲۶۳ ق هنگام توسعه صحن، بقعه‌ای به نام «ایوان شیرازی» به مساحت دویست متر در کنار آن قبر بنا شد که محل تدریس و تحصیل طلبه‌ها شده بود. مزار ایشان هم در طرح توسعه تخریب گردید.

روبه‌روی باب شهدا و در بنای متصل به بخش شرقی حرم، مقبره «امیر کبیر» (۱۲۲۲ - ۱۲۶۸ ق) واقع است. پیکر او در سال ۱۲۶۸ ق از ایران به کربلا منتقل شد. در جوار صحن صغیر مقبره صاحب ضوابط «سید ابراهیم قزوینی» و «سید علی طباطبایی» (پدر سید محمد مجاهد) قرار داشت که امروزه هر دو مزار در بیرون صحن قرار گرفته‌اند.

بخش غربی صحن

در این بخش می‌توان از «مدرسه زینبیه» نام برد که به دلیل نزدیکی به تلّ زینبیه به این نام شهرت یافته بود و در طرح ایجاد خیابان اطراف صحن از بین رفت. مقبره روبه‌روی قتلگاه، مرقد عالم عارف «ملاحسینقلی همدانی» (متوفی ۱۳۱۱ ق) است که اکنون در دیوار بیرونی بقعه، سنگ یادبودی برای ایشان نصب شده است.

حاشیه‌های حرم

با ساخت خیابان در اطراف صحن امام حسین علیه السلام بسیاری از امکنه مهم تخریب شد؛ از جمله می‌توان به بخشی از صحن صغیر، مدرسه و مسجد حسن خان، مدرسه زینبیه، مدرسه صدر و جامع ناصری اشاره کرد.

۱. مدرسه مسجد الرأس

وقتی از باب السدره خارج می‌شوی، در سمت راست «مسجد الرأس» قرار داشته و وسط مسجد، حوض کوچکی بوده که گویند وقتی سر امام را در روز عاشورا بریدند، سر مبارک در این جا گذاشته شد. گفته شده که در وقت الحاق سر مطهر به بدن، این سر مقدس یک شب در این مکان گذاشته شد و سپس به بدن ملحق گردید.

۲. مدرسه صدر

بین باب سلطانی و باب الحرّ «مدرسه صدر اعظم نوری» بوده که از باب حرّ به آن راه داشت. این مدرسه توسط شیخ عبدالحسین تهرانی و از ثلث صدر اعظم ساخته شد. مدرسه صدر یکی از مراکز علمی مهم کربلا به شمار می‌آمد که تخریب گردید.

۳. مرقد سید محمد مجاهد

«سید محمد مجاهد» (۱۱۸۰ - ۱۲۴۲ق) فرزند سید علی طباطبایی صاحب «ریاض» و نوه دختری مرحوم علامه بهبهانی، صاحب کتاب «مفاتیح و مناهل» است. او به سبب حضورش در میدان جهاد با روس‌ها به «محمد مجاهد» معروف شد. قبرش در بین آستان امام حسین علیه السلام و حضرت ابوالفضل علیه السلام در بازار باب الحریص در دو طبقه و دارای گنبد و ضریح فولادی بوده، اما در توسعه کنونی از میان رفته و اکنون یادبودی از بارگاهش در بین الحرمین بنا شده است.

۴. مسجد شهید اول

در سمت راست خیابان باب السلامه (روبه‌روی باب السدره) محله‌ای به نام «عقد العکبسه» است که مسجد شهید اول در آن قرار دارد. مساحت تقریبی مسجد که در نبش خیابان واقع شده، ۸۰ متر است.

۵. مسجد شیخ یوسف بحرانی

این مسجد به نام «جامع السلطانیه» معروف است و روبه‌روی باب سلطانی و درست در کنار مسجد هندی قرار دارد. مسجد آقا باقر وحید بهبهانی نیز ملحق به مسجد هندی بود.

۶. مسجد شیخ انصاری

این مسجد در «عقد النسوان»، مقابل طاق زعفرانی واقع شده و امروزه به نام «جامع الحوراء زینب ع» معروف است.

۷. خانه تاج‌دار بهو

او همسر سلطان محمدعلی منیرالدوله لکنهوی (حاکم هند در سال‌های ۱۲۵۰ ق) است که تاج‌گران بهایی را هنگام زیارت مرقد حسینی، به حرم اهدا کرد. این زن در کربلا سکونت گزید و حسینیّه بزرگ و زیبایی را در بخش شمالی صحن و نزدیک باب السدره بنا کرد. خانه و حسینیّه در سال ۱۹۴۵ م تخریب شد و خیابان سدره از میان آن

گذشت.^۷ بخشی از این مکان در سمت چپ ورودی خیابان سدره، روبه‌روی فندق المباهله باقی مانده است.

۸. مزار حرّ

پیکر جناب حرّ توسط قبیله‌اش با فاصله‌ای دور از کربلا در روستایی در پنج کیلومتری غرب

کربلا به خاک سپرده شد؛ همان جا که امروزه به سبب وجود قبر او به «منطقه حرّ» معروف است و امروزه این محله، جزو شهر کربلا شده است.
 آستان مبارک آن شهید در ۳۷۰ هـ به دستور عضدالدوله دیلمی ساخته شد. در ۹۱۴ هـ شاه

اسماعیل صفوی که خود به زیارت این آستان مشرف شده بود، به تجدید بنای آن پرداخت. در حال حاضر بارگاه این شهید، برای ساخت بارگاهی باشکوه، تخریب شده و مراحل ساخت بنای جدید بر اساس یک معماری زیبا آغاز شده است. آقای سعد عبدالامیر نماینده خاص وقف شیعی در مزار حرّ درباره این بنا نکات ذیل را بیان کرد:

- در سال ۲۰۰۶ دیوان شیعی تصمیم به تجدید بنای مزار حرّ گرفت؛
- در سال ۲۰۱۰ بر اساس نقشه مصوب دیوان شیعی، طرح نوسازی بارگاه حرّ آغاز شد؛
- در حال حاضر ۵۰٪ بنا انجام شده است؛
- مرحله بعد از حرم، ساخت صحن خارجی است.

۹. مزار ابن فهد حلّی

«شیخ احمد بن محمد بن فهد» (۷۵۸ - ۸۴۱ هـ)، فقیه بزرگ امامیه است. وی خانه خود را به عنوان منزلگاه زائران وقف کرده بود و پس از مرگش او را در همان خانه به خاک سپردند. شاه عباس در ۱۰۳۳ ق باغ جنوب قبر ابن فهد را به صورت مسجدی درآورد و آن را کاشی‌کاری کرد و گنبدی روی قبر وی ساخت. قبر این عالم شیعی، در غرب خیابان باب القبله صحن حسینی قرار دارد. امروزه در جوار مسجد و مدفن او حوزه علمیه فعالی دایر است.

۱۰. کتابخانه حرم امام حسین علیه السلام

این مکان به نام «مکتبه و دار مخطوطات الروضة الحسينیه المقدسه» معروف است و درب ورودی آن در سمت چپ راهرو باب قبله قرار دارد. وجود قفسه باز کتاب و فضای مناسب برای مطالعه، از امتیازات این کتابخانه است. این محل نسبت به سال‌های قبل تغییر خاصی نداشته، جز آن که در بازدید قبلی یک اتاق ویژه آثار مکتوب حسینی اختصاص داشت که در این سفر، دیگر وجود نداشت.

حضور دو ساعته در این کتابخانه، به تورق و مطالعه چند کتاب سپری شد. کتاب «کربلا فی الارشیف العثماني» (۱۸۴۰ - ۱۸۷۶ ق) برایم جالب بود. این کتاب اثر «ویلیک فایا» است که

از زبان ترکی به عربی ترجمه و در سال ۲۰۰۸ منتشر شده است. چند نکته مندرج در این کتاب قابل توجه بود از جمله:

- تعامل تجار ایرانی در نهایت اهمیت است و در حسن رابطه میان دولت عثمانی و ایران مؤثر است و این امر به سفیر تهران و والی بغداد گوشزد شده است.
- خانقین مهم‌ترین نقطه مرزی برای آمد و شد زوار و تجار ایرانی است.
- «کوبر» در سفرنامه خود به حضور ۲۰۰ هزار زائر از ایران و هند در کربلا اشاره می‌کند.
- حاکمان عثمانی برنامه‌های سخت‌گیرانه‌ای اجرا کرده‌اند تا از تلاش حجاج برای خاک‌سپاری مردگانشان در اراضی مقدسه جلوگیری کنند. نتیجه گفت‌وگوها با ایران این شد که شاه ایران به حجاج ایرانی دستور داده تا در بازگشت از حج، به کربلا نروند.
- مقررات جدیدی که دولت عثمانی برای ورود جنازه متوفیان از ایران به عتبات عالیات وضع کرده، سبب نزاع میان دو دولت گشته است. دولت ایران از بالا رفتن قیمت‌ها گله دارد.

- دولت عثمانی از ایرانیان مقیم کربلا پولی به عنوان «یومیة الدکاکین» می‌گرفت و این مقرری به نسبت میزان سود هر کسبی متفاوت است که سبب رنجش کسبه ایرانی شده بود. آنها در سال ۱۸۶۳ م خواستار لغو آن شدند.
- شاه اسماعیل دوم در سال ۱۵۲۶ ق دستور ساخت ضریح نقره قبر امام حسین علیه السلام را داد. همو دستور اصلاح قنات نجف را نیز صادر کرد.
- بزرگ‌ترین تخریب ضریح امام بعد از حمله متوکل، هجوم وهابیون در سال ۱۸۱۰ م بود. آنان در صبح ۲۰ آوریل آن سال از بخش غربی وارد شهر شدند و ضریح امام را ویران کردند و تمامی زینت‌های موجود در آن را به غارت بردند و حدود ۵ هزار شیعه را کشتند.
- ایران برای توسعه نفوذ خود در منطقه، به توزیع نسخه‌های قرآن پرداخته است. دولت عثمانی از ارسال سری و فروش این قرآن‌ها در مناطق تحت اداره خود جلوگیری می‌کند.

۱۱. مرقد فضولی

«ملا محمد بن سلیمان فضولی» شاعر و اندیشمند والامقام شیعه (۹۱۰-۹۹۰ هـ) است. در کربلا و در خانواده‌ای آذربایجانی به دنیا آمد. او را بزرگ‌ترین شاعر ترکی آذری در سده دهم

می‌دانند. مزار فضولی در سمت راست (بیرون) باب قبله و کنار خیابان است. پیشتر اتاقی در محل کشتی کنونی، روبه‌روی باب قبله قرار داشت که معروف به «مزار فضولی» بود و اکنون نیز در سمت راست ورودی کتابخانه، سنگ قبری از او گذاشته‌اند که در مورد اخیر با حقایق تاریخی ناسازگار است. او به جز دیوان شعر، کتابی مستقل در مقتل امام حسین علیه السلام به نام «حَدِيقَةُ السُّعَدَاءِ» تألیف کرده است. از این شاعر شیعی اشعار بسیاری در مدح و منقبت اهل بیت و امام حسین علیه السلام به یادگار مانده که پایان مقاله را با ابیاتی از شعر او می‌آراییم:

چون خاک کربلاست فضولی مقام من نظم به هر کجا رود حرمتش رواست
زر نیست، سیم نیست، گهر نیست، لعل نیست خاک است شعر بنده ولی خاک
کربلاست^۸

۱. محمد صادق کرباسی، دائرة المعارف الحسينيه (تاریخ المراقده)، ج ۲، ص ۱۱۳.

۲. مریم، آیه ۲۵-۲۲.

۳. مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَمْرٍو الزُّهْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع فِي قَوْلِهِ فَحَمَلْتُهُ فَانْتَبَدْتُ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا قَالَ خَرَجْتُ مِنْ دِمَشْقٍ حَتَّى أَتْتُ كَرْبَلَاءَ فَوَضَعْتُهُ فِي مَوْضِعِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ ع ثُمَّ رَجَعْتُ مِنْ لَيْلَتِهِ (شیخ طوسی، تهذیب الأحكام، ج ۶، ص ۷۳ و بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۲۱۲).

۴. نام‌برده مقاله‌ای درباره نخله مریم در مجله «ینابیع» شماره ۲۸ نوشته است.

۵. ماده تاریخ «انگشت یار» ۹۸۲ است، یعنی سال بازسازی این گلدسته.

۶. «جزای هدم و اوامر عذاب و نار» معادل: $21 + 49 + 254 + 773 + 257 = 1354$ است؛ یعنی سال تخریب. دائرة المعارف الحسينيه، ج ۲، ص ۳۰۹.

۷. دائرة المعارف الحسينيه تاریخ المراقده، ج ۲، ص ۱۴۷؛ ج ۳، ص ۵۵.

۸. فضولی، محمد، دیوان فارسی، به کوشش حسیه مازی اوغلی، استانبول، ص ۱۵.

۹. مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَمْرٍو الزُّهْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع فِي قَوْلِهِ فَحَمَلْتُهُ فَانْتَبَدْتُ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا قَالَ خَرَجْتُ مِنْ دِمَشْقٍ حَتَّى أَتْتُ كَرْبَلَاءَ فَوَضَعْتُهُ فِي مَوْضِعِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ ع ثُمَّ رَجَعْتُ مِنْ لَيْلَتِهِ (شیخ طوسی، تهذیب الأحكام، ج ۶، ص ۷۳ و بحار الأنوار، ج ۱۴، ص ۲۱۲).